

Vztah mezi grafomotorickou napodobovací schopností a výkony v psaní

Zuzana Ptáčková

Podle zkušeností mnoha učitelů se neustále zhoršuje kvalita psaní žáků na základní škole. Je otázkou, zda to není zaviněno stále reálnější perspektivou, že bude pro stále širší vrstvy obyvatel možné, aby své písemnosti vyřizovali přes počítač. První otázka je, zda se skutečně zhoršuje úroveň psaní od třídy ke třídě, zda se ještě zhoršuje písmo žákům na druhém stupni základní školy.

Ve výzkumech psaní se sice objevují analýzy vývoje jednotlivých parametrů psacího výkonu, zjišťuje se, jak žáci prvního nebo dalších ročníků plní normy pro kvantitativní měření, případně pro kvalitu písma, nesetkáváme se však s rozbory vztahů mezi dovedností psaní a dílčími psychickými procesy. Předpokládá se víceméně lineární vzestup úrovně psaní mezi prvním a druhým ročníkem.

Výzkumem písma se již zabýval například Václav Příhoda v období 1. republiky. Za pomoci B. Tožičky, M. Dlouhé, M. Juppové a 28 učitelů sestavil stupnici pro jeho posuzování. Obsahuje 31 charakteristických ukázek písma odstavce Masarykovy řeči k dětem: „Hrajte si vesele, ale když se učíte, když pracujete, učte se a pracujte vážně. Nevyhýbejte se práci, i když jste na školách; já sám jsem vděčný za to, že jsem byl na řemesle. Jen prací se člověk stává praktickým. Sokolujte a cvičte tělo hrami a rozumným sportem.“

Výňatek psaly děti z paměti. Příhoda posuzoval 1000 prací podle patnáctibodové stupnice (5–, 5, 5+ ... 1–, 1, 1+) dvakrát, eventuálně třikrát. První posudek zapsal na rubovou stranu práce. Druhý posudek vypracoval následující den a výsledky napsal na líc a porovnal je.

Rychlost psaní se měřila na výše uvedeném výňatku Masarykova textu, který se psal dvě minuty na povel „ted“ a „dost“, poté se vydělil dvěma.

Provedla jsem dva průzkumy na základní škole Náměstí Interbrigády v Praze 6. V prvním průzkumu jsem hodnotila písmo žáků u jedné třídy od 1. do 3. ročníku a ve dvou třídách v 7. a 9. ročníku.

Ve druhém průzkumu jsem zjišťovala u dětí od 1. do 3. ročníku, jaký existuje vztah mezi výkony v psaní a testem grafomotorické napodobovací schopnosti.

Při hodnocení psaní jsem na prvním stupni vycházela z opisu, přepisu a autodiktátu. Na druhém stupni základní školy jsem hodnotila písmo u diktátu z českého jazyka.

Písmo jsem hodnotila na základě běžně rozlišovaných znaků (kvality tvaru, sklonu písma z hlediska normy, poměru výšek a stejnoměrnosti).

U každého znaku písma jsem použila pětibodovou stupnici. Nejlepší výkon byl hodnocen pěti body, nejhorší jedním bodem.

Hodnocení tvaru písma

- 5 bodů – písmo tvarově správné, přesné
- 4 body – písmo dobře čitelné, menší tvarové nepřesnosti
- 3 body – písmo dobře čitelné, větší tvarové nepřesnosti
- 2 body – písmo téměř čitelné, větší tvarové nepřesnosti
- 1 bod – písmo špatně čitelné, velké tvarové nepřesnosti

Hodnocení sklonu písma

- 5 bodů – sklon absolutně stejný u všech písmen
- 4 body – sklon téměř stejný u všech písmen
- 3 body – občasné odchylky od jednotného sklonu
- 2 body – větší odchylky od jednotného sklonu
- 1 bod – písmo se sklonem vějířovitým nebo písmo rozvrácené

Hodnocení poměru výšek písma

- 5 bodů – velikost absolutně správná, tj. 1 : 1 : 1
- 4 body – velikost téměř správná
- 3 body – mírné odchylky v dodržování poměru výšky
- 2 body – větší odchylky v dodržování poměru výšky
- 1 bod – nedodržování poměru výšky

Hodnocení úměrnosti velikosti písma – velikost stejná

- 5 bodů – dodržování stejných výšek písmen týchž velikostních skupin
- 4 body – dodržování téměř stejných výšek písmen týchž velikostních skupin
- 3 body – malé dodržování stejných výšek písmen týchž velikostních skupin
- 2 body – téměř nedodržování stejnoměrnosti u písmen týchž velikostních skupin
- 1 bod – nedodržování stejnoměrnosti u písmen týchž velikostních skupin

Nejprve uvedu výsledky sledování žáků 1., 2. a 3. ročníku.

Parametr tvaru se v průběhu tří let postupně mírně zlepšoval.

Sklon je na konci prvního ročníku horší než na počátku. U řady žáků se objevuje nejednotný sklon. Ve druhém ročníku byl sklon písma mnohem jednotnější. Ve třetím ročníku došlo vzhledem k 2. ročníku k určitému zhoršení, ale úroveň byla poněkud lepší než na konci prvního ročníku.

Poměr výšek je na počátku prvního ročníku a v druhém ročníku na stejné úrovni. Na konci prvního ročníku a ve třetím ročníku došlo ke zhoršení.

Parametr velikosti písma se výrazně zlepšoval až do druhého ročníku. Ve třetím ročníku jsou výsledky o něco málo lepší než na počátku prvního ročníku.

Sledování vývoje písma mezi 1. a 3. ročníkem ukázalo, že ve vývoji psaní se postupně uplatňují i takové povahové rysy žáků jakými jsou píle, snaha o pečlivé provedení určitého výkonu, pečlivost.

Když jsem podle stejného měřítka hodnotila písmo žáků druhého stupně, ukázalo se, že psaní je horší než u žáků 2. a 3. ročníku.

V tabulce č. 1 můžeme sledovat vývoj úrovně psaní vcelku i v jednotlivých parametrech od 1. do 9. ročníku. Maximální bodové hodnocení v jednotlivých položkách i v celkovém hodnocení mohlo být pět bodů.

Tabulka ukazuje, že na druhém stupni se žáci dostávají dokonce pod úroveň psaní žáků 1. až 3. ročníku. Výsledkem v tabulce je vždy průměr celé třídy.

Tab. 1: *Vývoj úrovně písma mezi 1. až 9. ročníkem ZŠ*

Roč.	datum	tvár	sklon	stejno- měrnost výšek	úměrnost velikosti písma	dívky	hoši	celkem
1.	2. 2. 2000	3,15	4,69	3,00	3,46	4,00	3,31	3,58
1.	2. 6. 2000	3,38	4,00	3,38	2,92	4,20	2,93	3,42
2.	6. 12. 2000	3,38	4,88	3,81	3,46	4,27	3,58	3,88
3.	9. 11. 2001	3,46	4,54	3,23	3,04	3,95	3,32	3,57
7.	20. 12. 2001	3,00	3,66	3,55	3,27	3,06	3,47	3,30
9.	20. 12. 2001	2,47	4,47	3,16	3,11	3,39	3,39	3,38

Druhá otázka je, zda děti skutečně píšou tak, jak to odpovídá jejich grafomotorickým schopnostem. Není vyloučeno, že jde o určité osobnostní rysy žáků, které jsou příčinou toho, že žáci nepišou tím nejkvalitnějším způsobem, kterým by mohli psát podle svých schopností.

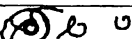

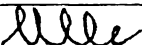
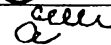

Ve svém průzkumu jsem zjišťovala, jaký je vztah mezi grafomotorickou napodobovací schopností a úrovní psaní u žáků 1. až 3. ročníku.

Ke zjištění grafomotorické napodobovací schopnosti (GNS) jsem použila test P. a U. Lausterových. Je součástí knihy P. a U. Lausterových (Je moje dítě školsky zralé?, 1974). Tato kniha má výhodu, že obsahuje testy, které mohou provádět rodiče i učitelé. Kniha Lausterových obsahuje například testy pro hodnocení úrovně myšlení, paměti, tvořivosti dětí, elementárních matematických schopností, které patří do připravenosti na školu.

V testu GNS mají děti napodobit devět obrázků od jednodušších (kruh, čtverec) po složitější (květina, domeček). Pro hodnocení úrovně napodobení vzoru je použita třibodová stupnice (0–2 body). Čím je přesnější obrázek, tím mají děti více bodů, viz tabulka 2.

Rodiče, případně učitelé mohou porovnávat vzory bodového hodnocení a dětské výkony. V tabulce jsou uvedeny hodnoty k předvídání pravděpodobné školní zralosti již od tří let.

Tab. 2: Bodové hodnocení testu

1. ročník	2. ročník	3. ročník	4. ročník
			
			
			
			
			
			
			
			
			

Zjišťovala jsem, jaká je aktuální souvislost mezi grafomotorickou napodobovací schopností a reálnými výkony v psaní v 1., 2. a 3. ročníku.

Sledovala jsem skupinu sedmi dětí v průběhu dvou let v 1. a 2. ročníku. Proti všem předpokladům se objevila korelace mezi úrovní psaní a grafomotorické napodobovací schopnosti v pololetí 1. ročníku 0,04, na konci školního roku 0,05. Ve druhém ročníku se již objevila korelace větší, a to 0,42, což ukazuje určitý vztah mezi grafomotorickou napodobovací schopností a výkony v psaní. Tento výsledek je na první pohled překvapující. Jakoby psaní dětí více odpovídalo grafomotorické napodobovací schopnosti ve druhém ročníku. Potom by to ovšem znamenalo, že vysoce motivující situace žáka v 1. ročníku ho vede ke snaze o dosažení dobrého výsledku. Svou roli hraje i píle a snaživost. Zde bychom mohli najít příčiny toho, že zdanlivě ne-souhlasí výkony ve psaní s grafomotorickou napodobovací schopností žáků. Ve druhém ročníku se mohou dispozice pro psaní projevit na skutečných výkonech více, protože u některých dětí již polevuje původní nadšení a zaujetí pro školní práci, které je typické na počátku školní docházky.

Mohlo by se snad zdát, že skupina sedmi dětí je příliš malá na větší zobecnění. Jsem si vědoma toho, že bude nutno provést další srovnávací průzkum v 1. ročníku. Dále jsem také zkoumala celou třídu ve 2. a 3. ročníku v téže třídě. Ovšem výsledky v korelaci v úrovni psaní a grafomotorické napodobovací schopnosti u malé skupiny (7 dětí) a větší skupiny (17 dětí)

se ve 2. ročníku od sebe příliš nevzdalují. Rozdíl v korelaci mezi úrovní psaní a GNS u menší a větší skupiny je jen 0,09. U větší skupiny ve 2. ročníku se zjistila korelace $R = 0,51$.

Ve výzkumu se ovšem ukázalo, že důležitější než korelace pro celou skupinu, jsou korelace pro skupinu chlapců a pro skupinu dívek. Ve druhém ročníku se zřejmě stále ještě chlapci snaží o lepší výkony. Korelační koeficient u chlapců je 0,41. U dívek je ve 2. ročníku korelace mezi grafomotorickou napodobovací schopností a výkony v psaní větší. Korelační koeficient je 0,58. To znamená, že u dívek odpovídají jejich výkony v psaní jejich grafomotorickým schopnostem.

Pro třetí ročník vyšla korelace pro celou třídu mezi výkony v psaní a grafomotorickou napodobovací schopností $R = 0,26$. U chlapců se ukázala ve 3. ročníku korelace mezi grafomotorickou napodobovací schopností a psaním 0,11 a u dívek 0,44. Zatímco korelace blížící se nule v 1. ročníku by se dala vysvětlit u všech dětí zvýšeným úsilím a snahou o dobré výkony, ve 3. ročníku by mohla být korelace blížící se nule spíše projevem větší lhostejnosti k písemnému projevu. Korelace mezi grafomotorickou napodobovací schopností a psaním u dívek ve 3. ročníku ($R = 0,44$) ukazuje, že jejich výsledky při víceméně vyrovnané snaživosti odpovídají lépe jejich schopnostem.

Podle zjišťování vývoje úrovně psaní se od 2. do 3. ročníku ukazuje vzrůstající pečlivost dívek. U chlapců se zřejmě bez ohledu na jejich grafomotorickou napodobovací schopnost více uplatňují individuální rozdíly.

Žáci lepší v psaní byli lepší v testu grafomotorické napodobovací schopnosti.

Děti se sice v současné době postupně dostávají do kontaktu s počítači, kde píší na klávesnici, ovšem na prvním i na druhém stupni základní školy se počítá s tím, že veškeré záznamy žáci provádějí rukopisně. Ve škole nejde jenom o čitelnost, ale i o to, že rukopis a jeho určitá kvalita souvisí i s vlastnostmi osobnosti. Úsilí o úhledný a čitelný rukopis vychovává žáky do značné míry i k sebeovládání a ukázněné práci.

Nejde také jen o kulturní techniku jako takovou, ale také o kultivaci osobnosti, o motorický rozvoj i o kultivaci estetickou.

Jsem si vědoma toho, že můj vzorek není rozsáhlý, ale může naznačovat existenci určitého vývojového trendu ve vztahu mezi grafomotorickou napodobovací schopností a úrovní psaní.

Literatura

- BELÁSKOVÁ, L. Možnosti zefektivňovania prvopočítačného písania. *Komenský* 116, 1991/92, č. 3.
- BENKOVÁ, S. Zvyšovanie efektívnosti nácviku čítania a písania v 1. ročníku. *Komenský* 116, 1991/92, č. 8.
- BLATNÁ, E. Psaní v 1. ročníku. *Komenský* 106, 1981/82, č. 10.

- CÍSAŘOVÁ, M. Výuka psaní a učitelská příprava. *Komenský* 119, 1995/96, č. 9, 10.
- CÍSAŘOVÁ, M. Vytváření psacích návyků. *Komenský* 117, 1992/93, č. 7, 8.
- CÍSAŘOVÁ, M. K hodnocení psaní v 1. ročníku. *Komenský* 114, 1989/90, č. 2.
- HELLINGEROVÁ, A. Analýza a syntéza slov při prvopočátečném čtení a psaní. *Komenský* 111, 1986/87, č. 6.
- JANEČKOVÁ, R. Čtenie a písanie v 1. ročníku. *Komenský* 113, 1988/89, č. 4.
- KLAUDOVÁ, H. Přípravné cviky na písanie v 1. ročníku, *Komenský* 110, 1985/86, č. 5.
- KRŠIAKOVÁ, Ľ. K problematice písania a čítania ve 3. ročníku. *Komenský* 112, 1987/88, č. 2.
- LAUSTER, U., LAUSTER, P. *Ist mein Kind schulreif?* Resenberk, Rowolth, 1996.
- NEMČÍKOVÁ, M. K nácvičku písania v 1. ročníku. *Komenský* 104, 1979/80, č. 2.
- NEMČÍKOVÁ, M. K otázkám písma a písania na 1.stupni. *Komenský* 105,1980/81, č. 7.
- PENC, V. *Metodika psaní*. Praha: SPN 1961.
- PŘÍHODA, V. *Praxe školského měření*. Praha: Pokrok, 1936.
- PŘÍHODOVÁ, N. Didaktické hry na precvičovanie písania a čítania v 1. ročníku. *Komenský* 123, 1998/99, č. 5, 6.
- ŠEMBEROVÁ, J. Utváření grafické složky psaní v počátečním vyučování. *Komenský* 114, 1989/90, č. 8.
- ŠIMÍČKOVÁ, H. Od prožitku k psaní ve 2. ročníku. *Komenský* 120, 1995/96, č. 5, 6.
- ŠIMÍČKOVÁ, H. Psaní – součást trivía na 1. stupni. *Komenský* 119, 1994/95, č. 3, 4.
- ŠIMÍČKOVÁ, H. Pomůcky pro psaní v prvním ročníku. *Komenský* 114, 1989/90, č. 1.
- WILDOVÁ, R. K výuce čtení a psaní v 1. ročníku. *Komenský* 123, 1998/99, č. 3, 4.
- ZELINKOVÁ, O. Psaní podle diktátu. *Komenský* 115, 1990/91, č. 5.

PTÁČKOVÁ, Z. Vztah mezi grafomotorickou napodobovací schopností a výkony v psaní. *Pedagogická orientace* 2002, č. 4, s. 85–90. ISSN 1211-4669.

Adresa autorky: Mgr. Zuzana Ptáčková, Základní škola, náměstí Interbrigady 1022, 160 00 Praha 6